

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/academ-ped.psyh-2023-4.05>

Інна ГОРЯЧОК

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри слов'янської філології,
Хмельницький національний університет
goria@ukr.net

ORCID: 0000-0002-6065-1775

Ірина БАРАНЦОВА

докторка філософії, доцентка,
доцентка кафедри методики викладання германських мов,
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
irinabaranantsova25@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8660-8089

Юлія ТАРАНЕНКО

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри теорії та методики навчання мистецьких дисциплін,
Бердянський державний педагогічний університет
aspirant14ulianetta@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1861-9720

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Анотація. *Мета статті* – вивчити та дослідити формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в умовах сучасності. *Об'єктом дослідження* є формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в Україні, *предметом* – педагогічні умови, які впливають на формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в Україні. У статті автори розглядають актуальну проблему формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в умовах сучасної України. Автори статті визначають поняття «національна ідентичність», обґрунтовують її важливість для молоді, аналізують фактори, які впливають на її творення, та пропонують заходи щодо її ефективного формування в умовах вищої освіти.

Методологія дослідження ґрунтується на аналітичному, соціологічному та емпіричному методах. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше досліджено особливості формування національної свідомості здобувачів Хмельницького національного університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та Бердянського державного педагогічного університету в умовах сьогодення.

Зазначено, що національна ідентичність є складним і багатограним явищем, яке містить знання про свою країну, її історію, культуру та традиції, а також почуття належності до свого народу та його цінностей. Встановлено, що національна ідентичність є важливою для молоді, оскільки вона допомагає їм сформувати власну систему цінностей та переконань, усвідомити свою роль у суспільстві та відчувати дотичність до певної спільноти.

Висновки. Провівши дослідження серед здобувачів закладів вищої освіти, авторами встановлено, що національна ідентичність є надзвичайно важливою, адже допомагає сформувати здобувачам власну систему цінностей та переконань, які визначатимуть їх ставлення до світу та суспільства; сприяє розвитку почуття гордості за свій народ і країну, що є важливим для формування мотивації до навчання та професійного зростання.

Ключові слова: національна свідомість, здобувачі вищої освіти, суспільство, громадянська освіта, громадське життя.

Inna HORYACHOK

*PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Slavic Philology,
Khmelnysky National University
goria@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6065-1775*

Iryna BARANTSOVA

*Doctor of Philosophy, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Methods of Teaching Germanic Languages,
Bohdan Khmelnytsky Melitopol State Pedagogical University
irinabarantsova25@gmail.com
ORCID: 0000-0002-8660-8089*

Yuliia TARANENKO

*PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Senior Lecturer at the Department of Theory and Methods of Teaching Art Disciplines,
Berdiansk State Pedagogical University
aspirant14ulianetta@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1861-9720*

FORMATION OF THE NATIONAL IDENTITY OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE CURRENT CONDITIONS

Abstract. *The purpose of the article is to study and investigate the formation of the national identity of higher education students in modern conditions. The object of the study is the formation of the national identity of higher education students in Ukraine, the subject of this study is the pedagogical conditions that influence the formation of the national identity of higher education students in Ukraine. In the article, the authors consider the actual problem of forming the national identity of higher education students in the conditions of modern Ukraine. The authors of the article define the concept of "national identity", substantiate its importance for young people, analyze the factors that influence its formation, and propose measures for its effective formation in higher education.*

The research methodology *is based on the analytical method, sociological and empirical methods. The scientific novelty of the study is that for the first time the peculiarities of the formation of national consciousness of students of Khmelnytskyi National University, Melitopol Bohdan Khmelnytskyi State Pedagogical University and Berdiansk State Pedagogical University in the current conditions are investigated.*

It is noted that national identity is a complex and multifaceted phenomenon that includes knowledge about one's country, its history, culture and traditions, as well as a sense of belonging to one's people and their values. It has been established that national identity is important for young people, as it helps them to form their own system of values and beliefs, realize their role in society, and feel that they belong to a particular community.

Conclusions. *After conducting a study among students of higher education institutions, the authors found that national identity is extremely important because it helps students to form their own system of values and beliefs that will determine their attitude to the world and society; promotes a sense of pride in their people and country, which is important for motivation to study and professional growth.*

Key words: *national consciousness, higher education students, society, civic education, public life.*

Постановка проблеми. В умовах тимчасової окупації українських територій та повномасштабної війни російської федерації проти України дослідження ідентифікаційних процесів та національної ідентичності, зокрема, має особливу вагу та актуальність. Війна, яку росія веде проти України, є не лише військовим конфліктом, а й війною ідентичностей, адже росія намагається нав'язати Україні свою версію історії та культури, а також асимілювати

українців як частину російської нації. У таких умовах дослідження ідентифікаційних процесів та національної ідентичності здобувачів вищої освіти є вкрай важливим, оскільки воно дає змогу зрозуміти, як українська молодь сприймає себе та свою державу в умовах війни. Авторське дослідження може допомогти визначити, які фактори впливають на формування української ідентичності, а також розробити заходи щодо її зміцнення.

Мета дослідження – вивчити та дослідити формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в умовах сучасності. Об'єктом дослідження є формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в Україні. Предметом дослідження є педагогічні умови, які впливають на формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в Україні.

Аналіз наукових досліджень. Важливою частиною проблеми ідентичності є національна, різні аспекти якої вивчали такі науковці: А. Баронін, М. Боришевський, П. Гнатенко, Е. Сміт та ін. Питання етнічної ідентичності можна знайти в дослідженнях В. Євтуха, І. Данилюка, І. Пасічник, Т. Стефаненко та ін.

Виклад основного матеріалу. Ідентичність є однією з найважливіших характеристик людини. Вона визначає, хто ми, як сприймаємо себе та світ навколо нас. Зазначимо, що поняття «ідентичність» може визначатися особистісною, груповою, національною та іншими характеристиками [2]. Національна ідентичність є усвідомленням своєї належності до певної нації. Вона містить спільні історичні, культурні, мовні та інші ознаки, які об'єднують людей у цілому народі. У сучасному світі, коли глобалізація та інші процеси призводять до стирання національних кордонів, зміцнення національної ідентичності є особливо важливим. Це необхідно для збереження культурної самобутності та незалежності народу. Формування національної ідентичності української молоді в сучасних умовах світової глобалізації, полікультурних впливів, особливо в умовах російсько-української війни (2014–2023), стає вкрай актуальною. У сучасному світі глобалізація та полікультурні впливи призводять до стирання національних кордонів і культурних відмінностей. Це може призвести до втрати національної ідентичності, особливо серед молоді, яка більш відкрита до зовнішніх впливів. Проаналізувавши дослідження [5, 1, 2], зазначимо деякі фактори, які впливають на формування національної ідентичності української молоді в сучасних умовах:

- історія та культура України. Молоді українці повинні знати свою історію та культуру, щоб зрозуміти свою національну ідентичність;
- мовна політика в Україні. Це сукупність ідеологічних постулатів і практичних дій, спря-

мованих на регулювання мовних відносин у країні або на розвиток мовної системи в певному напрямі. Важливо, щоб українська мова була представлена в усіх сферах суспільного життя, щоб молоді українці могли використовувати її в повсякденному житті;

- політична ситуація в Україні. Російсько-українська війна посилює національну свідомість українців, оскільки вони відчувають необхідність захистити свою країну та культуру.

Методологія дослідження ґрунтується на аналітичному методі – для вивчення теоретичних аспектів формування національної ідентичності, соціологічному та емпіричному методах – для проведення опитування здобувачів вищої освіти щодо формування національної ідентичності, її чинників та важливості.

Однак варто зауважити, що стан дослідження національної ідентичності як психолого-педагогічного феномену в Україні не відповідає дійсним потребам українського суспільства через такі причини, як нестача досліджень, адже на сьогодні є лише невелика кількість наукових робіт, які присвячені цьому феномену; розбіжність підходів через використання різними науковцями теоретичних меж та методів дослідження, що ускладнює порівняння отриманих результатів; недостатня практична орієнтація, коли більшість досліджень не спрямовані на виконання конкретних практичних завдань, як-от зміцнення національної ідентичності української молоді.

Вищезазначені причини ускладнюють загалом розуміння національної ідентичності як психолого-педагогічного феномену та впливу на неї. Вони також ускладнюють розробку заходів щодо зміцнення національної ідентичності українського суспільства. Саме тому назріла необхідність вивчити психолого-педагогічні характеристики національної ідентичності сучасного покоління зумерів, що виросло в унікальних умовах хаотичного постмодерного суспільства. Покоління Z, також відоме як «зумери», — це люди, які народилися між 1997 і 2012 роками. Вони є першим поколінням, яке виросло в цифровому світі, і вони мають унікальний досвід, який відрізняє їх від попередніх поколінь. Умови, у яких виросло покоління Z, є унікальними з кількох причин. По-перше, вони є першим поколінням, яке виросло в умовах глобалізації та полікуль-

турності, тобто вони постійно стикаються з різними культурами та ідеологіями, що може призвести до розмиття їхньої національної ідентичності. По-друге, вони є першим поколінням, яке виросло в умовах хаотичного постмодерного суспільства. Це означає, що вони постійно сикаються з непередбачуваністю та невизначеністю, що може призвести до відчуття нестабільності та невпевненості. Ці унікальні умови впливають на формування національної ідентичності покоління Z. Вони можуть призвести до того, що покоління Z матиме більш гнучку та відкриту національну ідентичність, ніж попередні покоління. Водночас вони також можуть призвести до того, що покоління Z буде більш критично ставитися до національних цінностей та традицій. Вивчення психолого-педагогічних характеристик національної ідентичності покоління Z є важливим для того, щоб зрозуміти, як ці унікальні умови впливають на їхню самосвідомість та ставлення до своєї країни. Це дослідження може допомогти розробити ефективні заходи щодо зміцнення національної ідентичності покоління сучасності.

Варто акцентувати, що за останні 10 років з'явилася низка досліджень та дисертацій, у яких науковці досліджували національну свідомість, ідентичність та виховання молодого покоління. Серед них можна відзначити «Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді» (В. Борисов); «Виховання патріотизму учнівської молоді в умовах військового ліцею» (С. Мотика); «Педагогічні умови формування національної самосвідомості студентів вищих педагогічних навчальних закладів» (А. Фрідріх) та ін.

На думку науковиці Т. Ткач, «найбільший вплив на процес формування національної ідентичності здійснює освітнє середовище, у якому особистість здобувача вищої освіти перебуває впродовж усього періоду навчання, а значить весь період інтенсивного становлення національних ідентичностей» [5].

Як зазначає Д. Піонтковська, «процеси активізації та інтенсифікації, які розпочинають і супроводжують розвиток компонентів національної ідентичності в студентів, сприятимуть появі в них низки прагнень (здобуття знань про різні нації; емоційного ставлення

до представників різних націй; взаємодія з представниками своєї та інших націй), зумовлюючи ефективність авторської програми» [1]. На думку Л. Співака, «формування національної ідентичності здійснюється через засвоєння національних цінностей, ототожнення себе з нацією, оволодіння національним світобаченням, моральними якостями, а також порівняння себе з іншими народами та етносами та вироблення національної ідеї» [3].

У результаті проведеного аналізу науково-педагогічної літератури сформулюємо, чим є структура національної ідентичності. На думку авторів, вона містить різні компоненти, які можна розділити на кілька основних груп:

- когнітивна компонента містить знання про свою країну, її історію, культуру, мову, символи та цінності;

- емоційна компонента містить почуття належності до своєї країни, гордості за свою країну, а також емоційну реакцію на події, які відбуваються в країні;

- поведінкова компонента містить дії, які людина вчиняє з огляду на свою національну ідентичність. Наприклад, людина може вибирати продукти, які виробляють у її країні, або підтримувати національний спорт;

- практична компонента, яка передбачає готовність працювати на спільний результат та виявляти солідарність із національною спільнотою. Прикладами прояву практичної компоненти стали добродійні акції, праця на благо країни, проекти та волонтерство.

Приведемо деякі конкретні компоненти національної ідентичності:

- усвідомлення своєї належності до певної нації: ця компонента є найважливішою, оскільки визначає, чи є людина носієм певної національної ідентичності;

- знання про свою країну: містить знання про історію, культуру, мову, символи та цінності своєї країни;

- прихильність до своєї країни: містить почуття гордості за свою країну, бажання захищати свою країну та готовність брати участь у її розвитку;

- відчуття спільності з іншими представниками своєї нації: містить відчуття, що людина має щось спільне з іншими представниками своєї нації, наприклад, історію, культуру або цінності.

Однак конкретний набір компонент національної ідентичності може відрізнятися для різних людей. Наприклад, для деяких людей важливою є когнітивна компонента, тобто знання про свою країну. Для інших людей – емоційна компонента, тобто почуття належності до своєї країни. Національна ідентичність є динамічною і може змінюватися з часом чи під впливом різних факторів, як-от історичні події, соціальні зміни або особистісні переживання.

У розрізі зазначеної проблеми варто зазначити, що на сьогодні є низка законів, які стосуються визначення принципів національної свідомості молоді. Так, нині є закони «Про освіту», «Про вищу освіту», «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року», «Про культуру», «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 28 грудня 2022 року, «Про національну безпеку України», який визначає, що національна свідомість є складником національної безпеки України.

Серед результативних і найбільш доступних методів діагностики національної ідентичності студентської молоді – спостереження, узагальнення незалежних характеристик, тестування, анкетування тощо. Анкетування є найбільш доступним методом діагностики національної ідентичності, оскільки воно не вимагає від дослідника особистої присутності. Однак анкетування може бути обмеженим, оскільки дає змогу отримати тільки відповіді на заздалегідь сформульовані питання. З метою дослідження формування національної ідентичності здобувачів вищої освіти в умовах сучасності, авторами проведено опитування за допомогою Google

Form, яке містило 4 питання та було розіслане здобувачам вищої освіти. Всього в опитуванні взяли участь 94 здобувачі освіти Хмельницького національного університету, Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького та Бердянського державного педагогічного університету віком 18–21 року, тобто здобувачі освіти I–III курсів, серед яких 62,4% – жінки та 37,6% – чоловіки.

На перше запитання «Як Ви визначаєте національну ідентичність?» (рис. 1) відповіді респондентів розподілилися так:

- це відчуття належності до певного народу, держави, культури (так – 85%, ні – 5%, важко відповісти – 5%);
- це знання про історію, культуру та традиції свого народу (так – 63%, ні – 17%, важко відповісти – 20%);
- це почуття гордості за свій народ і країну (так – 86%, ні – 4%, важко відповісти – 10%);
- це готовність захищати свою країну та її інтереси (так – 77%, ні – 3%, важко відповісти – 20%).

Згідно з результатами опитування, 49% здобувачів вищої освіти вважають національну ідентичність дуже важливою для них, 18% – важливою і лише 15% зазначили як «не важлива» (рис. 2). Це свідчить про те, що молоді люди в Україні усвідомлюють значення національної ідентичності для їх особистого та професійного розвитку.

Особливо важливим є формування національної ідентичності в умовах сучасної України, яка переживає складний воєнний період. Важливо, щоб молоді люди розуміли українську історію, культуру та традиції, а також усвідомлювали свою роль у захисті країни та

Рис. 1. Відповіді респондентів

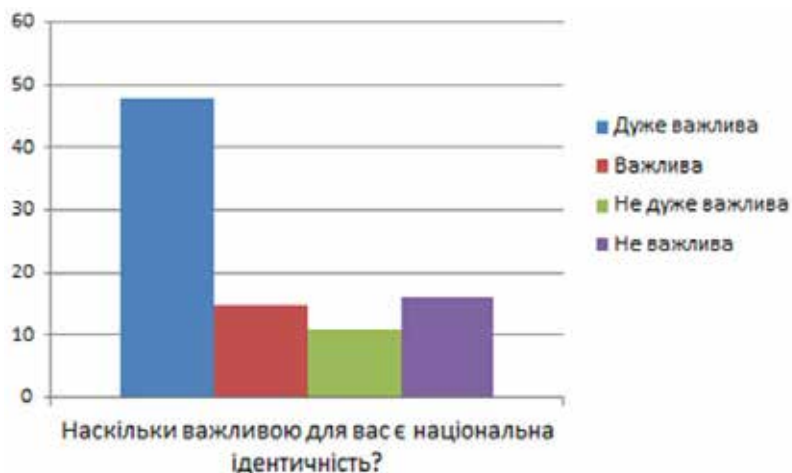

Рис. 2. Відповіді здобувачів освіти щодо важливості для них національної ідентичності

її інтересів. Щоб ефективно формувати національну ідентичність здобувачів вищої освіти, необхідно, на їхню думку, вжити таких заходів (рис. 3):

- запровадити обов’язкові курси з історії, культури та традицій України в ЗВО (68%);
- розвивати громадянську освіту та виховання в ЗВО (70%);
- створювати умови для активного залучення здобувачів вищої освіти до громадського життя (68%);

– проводити українізацію в ЗВО та сприяти мовному поширенню (90%);

– залучати здобувачів ЗВО до волонтерства, громадських організацій (52%).

Висновки. Результати проведеного дослідження дають можливість дійти висновку про те, що національна ідентичність є важливою для здобувачів вищої освіти з кількох причин. По-перше, вона допомагає їм сформувати власну систему цінностей та переконань, які визначатимуть їх ставлення до світу та сус-

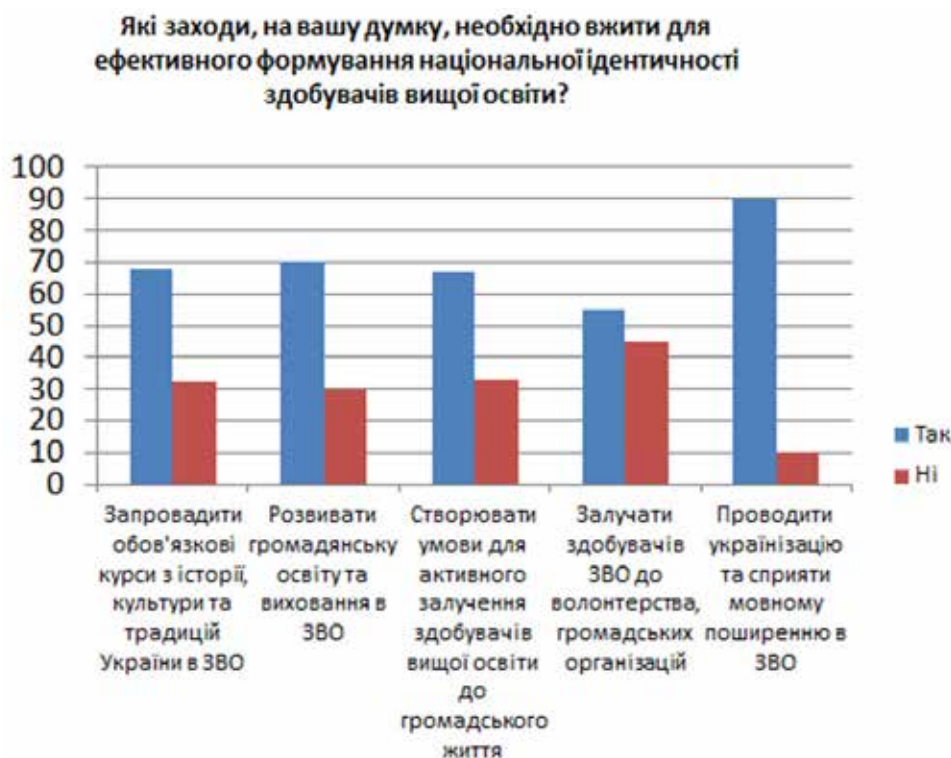

Рис. 3. Відповіді респондентів щодо заходів, які зможуть підвищити та сформувати національну ідентичність

пільства; по-друге, національна ідентичність сприяє розвитку почуття гордості за свій народ і країну, що є важливим для формування мотивації до навчання та професійного зростання;

по-третє, національна ідентичність допомагає здобувачам вищої освіти усвідомити свою роль у розвитку суспільства та брати активну участь у громадському житті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Піонтковська Д. В. Психологічні особливості розвитку національної ідентичності студентської молоді : дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Кам'янець-Подільський, 2017. 195 с.
2. Піонтковська Д. В. Особливості валентності національної ідентичності студентської молоді. Психологічні перспективи. 2014. Вип. 24. С. 263–272.
3. Співак Л. М., Піонтковська Д. В. Вікова динаміка національної самоідентичності особистості в юності. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. «Психологія»*. 2014. Вип. 49. С. 145–153.
4. Терещенко К. В. Національна ідентичність як складова системи соціальної ідентичності особистості. *Вісник післядипломної освіти. Київ*. 2017. № 1(2). С. 392–399.
5. Ткач Т. Проектування освітнього простору як дискурс психолого-педагогічної науки. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2008. № 1. С. 106–115.

REFERENCES:

1. Piontkovska, D.V. (2017). *Psychological peculiarities of the development of national identity of student youth: PhD in Psychology*. *Extended abstract of candidate's thesis. Kam'ianets-Podilskyi*, 195 p. [in Ukrainian]
2. Piontkovska, D.V. (2014). *Osoblyvosti valentnosti natsionalnoi identychnosti studentskoi molodi* [Features of the valence of the national identity of student youth]. *Psykhologichni perspektyvy – Psychological perspectives*, 24. p. 263–272 [in Ukrainian]
3. Spivak, L.M., & Piontkovska, D.V. (2014). *Vikova dynamika natsionalnoi samoidentychnosti osobystosti v yunosti* [Age dynamics of national self-identity of a person in youth]. *Visnyk KhNPU imeni H.S. Skovorody. «Psykhologhiia» – Bulletin of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. "Psychology"*, 49. p. 145–153 [in Ukrainian]
4. Tereshchenko, K.V. (2017). *Natsionalna identychnist yak skladova systemy sotsialnoi identychnosti osobystosti* [National identity as a component of the system of social identity of the individual]. *Visnyk pisliadyplomnoi osvity – Bulletin of postgraduate education*, 1(2). p. 392–399 [in Ukrainian]
5. Tkach, T. (2008). *Proektuvannia osvitnoho prostoru yak dyskurs psykhologo-pedahohichnoi nauky* [Designing educational space as a discourse of psychological and pedagogical science]. *Pedahohika i psykhologhiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 1. p. 106–115 [in Ukrainian]